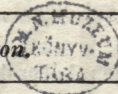

FILLÉRTÁR

mindennemű közhasznú ismeretek terjesztésére.

17.]

Kjön minden szombaton.

[Junius' 21-kén 1834.]

Vadlovak.

Ásiának 's Áfrikának némely vidékein számos vad lónyajak vagy csordák találtak. Minden ilyen nyáját egy vezér igazgat, mely az irányt, hová menni kell, kiszabja, 's annak tettszése szerint futnak vagy állanak meg a' többiek. Tekintete igen nagynak látszik, de egyszer'smind a' többiek' nyereségével van összekötte. Viadalnál az tartozik magát legelől kitenni a' veszélynek, 's az osztja a' szükséges rendszabályokat, ha a' sereget farkasok, vagy haramiák, megtámadják. Általában szerfelett vigyázó 's örökös, tartozván is olyan lenni; gyakran körül járja a' sereget, 's ha olyat talál, mely a' sort elhagyta vagy hátul kullog, hatalmasan megrugja 's illendő helyére hajtja; azért szinte oly szép rendel vándorol a' sereg, mint a' mi Eitanult lovasságunk; rendben és csoportosan legelészvéen, különbféle csapatokat képeznek, sem össze nem egyelednek sem el nem szélednek egymástól. Ugy látszik, kitanítá az ösztön, hogy erejük csak az összetartásban 's egyetértésben áll. Ha valamely vad állattól fenyegettetnek, azonnal szorosabban nyomulnak össze, 's ha vagy egy elesik, bizonyosan a' leggyengébb volt, mely nem tudott futni vagy forogni, ha viszonos védelem lön szükségessé.

A' vezérek erejüknek 's bátorságuknak köszönik felmagasztaltatásukat. Mint a' vizsgálatból kiséül, négy vagy öt esztendeig viselik ezen terhes hivatalt; elgyengülvén, lustulván vagy restulvén az olyan fő, akkor egy másik uralkodásra vágyó ló áll elő a' seregből, 's nagyobb erőt hívén magában, megtámadja a' régi vezért. Ha azt meg nem győzi, tovább is megmarad elsőségében, ha pedig lebirja küzdeni, megszágyenulva tér az a' seregbe köz tagnak, a' győzedelmes pedig átveszi a' parancsnoklatot, 's főnek és urnak ismertetik. Olyas via-

dalban erős fogákat és lábaikat használják, valóban réműletes fegyverek! egymás ellen ágaskodnak, első lábaikkal vagdalják egymást, és iszonyu sebeket ütnek.

Ezen lovak Ásiából és Áfrikából származnak eredetileg, 's őslakosai közép Ásia magas téreinek, mint szinte Áfrika' déli vidékeinek is; de Amerikában egy sem volt ennek feltaláltásakor. Az utazók' beszéde szerint semmi bizonyos tartózkodási helyök nines, hanem rendszeren száraz és védett helyeket keresnek valami magas köszirt alatt, vagy rengeteg erdő' szélén, mivel mint más állatok, ezek is félnek a' fergetegtől. Ha orkán közeledik, vagy a' napteritői menydörgés az ég' nagy fellegeit roppogtatja, felettebb nyugtalanokká 's remegökké lesznek; a' legvadabb de legbiztosabb helyeket keresik fel, és gyakran barlangokba is rejtöznek. Ha a' fergeteg elébb kitér, mintsen biztos menedékre juthattak volna, vagy ha erős menydörgés rázkodtatja meg a' levegőt, azon pillanatban futásnak iramlik a' megrezzent sereg, 's jaj azon élő teremtménynek, mely utjába akad.

Az új világ' síkjain vándorló utas bámul és örvend a' vad lovak' kellemes mozgásain és fordúlatain, melyek azon pusztaságokban hazát lelének. Szabadságukban büszkén és nagyralátólag futnak az ember' közeléből 's megvetik annak apolgtatását. A' legkellemesebb füves helyeket keresgetik fel; ügyesen forognak ide 's tova és hosszú ivekben nyargalöznek az elláthatatlan térségeken a' tavasz' gyengéd növényi után. Minden lakhely nélkül, az ég' mennyezetén kívül minden hajlék nélkül, tisztább levegőt lehellenek mint az istállóban, hová az ember' urasága szorítá; azért sokkal erősebbek, virgonczabbak és kellemesebbek a' szelideknél, noha ezeknek nagyobb méltóságuk van.

Ezen nemes teremtmények nagy sokasággal élnek Amerika' mérhetetlen sivatagságain a'

Plata folyamtól délfelé, azon szelid lovaktól származván, melyeket a' spanyolok vittek oda magokkal. Az utas' látása, ugy tetszik, inkább gyönyörködteti ezeket, mint sem ijeszteni; gyakran láthatni valami egy óranegyednyi távolságról porfellegbe keveredve, melyet igen örömet támasztanak magok körül, ugrándozni 's vágatni.

Mig a' lovak ily szabadon kóborolnak, a' csikós kanczák soha sem hagyják el a' csoportot, 's a' többiektől ügyesen védelmeztetnek, ugy hogy ritkán esnek zsákmányivá ragadozó állatnak. Ha az ellenség igen veszedelmes, a' megszabadulás pedig igen nehéz, szoroson összenyomulva kört képeznek, egymáshoz tartják fejeiket, hátulsó lábaikat mutatják az ellenségnek 's oly erővel mint dühbel osztogatják rugdolásaikat; ha nem veszedelmes, körül fogják és eltapossák.

Azokban éppen nem rossz erkölcsűek a' vadlovak, ha nem ingereltetnek, 's noha sokkal erősebbek a' térség' 's erdőség' más lakóinál, soha sem kezdik az ellenségeskedést; de ha megtámadtatnak, az ellenséget vagy megvetik és elszaladnak, vagy halálra rugdossák. A' nélkül, hogy félnének volnának, társaság kedvelésből nagy csoportokban élnek. Minthogy fű, fabimbók és kérgek eledelük, sem más állatokkal, sem magok közt nem viaskodnak, hanem békében élnek, mivel szükségük kevés, vagyoniuk pedig nincs, melly irigységet gerjeszhetne.

Egyetlen egy történet feljegyezve, hogy ezen állat' természeti jósága rettenetes dühösségbe fajult. De ezen példa csak egyetlen egy; mert azon viadatok, melyeket egyik csoport a' másikkal küzd, a' vadon állapotban soha sem nagy sérelmük vagy halálosak. Az az egy történet ebből áll. Két huszár ezrednek *Funerben* (Spanyolországban) igen szép fekete, hosszú farku anadalsi lovai voltak, mintegy tizenkét száz. A' spanyol generál *Romana*, semmi lehetőséget nem látván ezen lovak' tovább vitelére, de agyon szuradni vagy lövetni sem akarván azokat, hogy a' francziák' kezébe ne jussanak, mivel mind maga mind katonái nagyon szerették, világul ereszteté. A' tenger parton kibocsátatván, nem messze oda paraszt lovak legelésztek egész nyugodtan, 's midőn e' sereglő széljel szaladt, mintha meg-

veszett volna, oly jelenet fejlődött ki, melly a' ló' történetében hallatlan. Köz viadal kerekedett, mellyben tíz husz darabból álló szakaszokra oszolván, egymást megtámadák, első lábaikkal vagdalák, marták és dulták, a' lesetteket pedig elgázolák, ugy hogy egy óra negyednél kevésb idő alatt egész part el volt borítva dögglött és nyomerék lóval. Egy rész felnyargalt volt egy közel felküdt halomra, de mihelyt a' dühödő harcztot észrevette, nyakra főre iramlott alá, 's osztozván a' közzé lett dühben, mintegy megveszve viaskodtak. Hogy ezen borzasztó jelenetnek véget vessen, parancsolta *Romana* leverésüket; de a' lovak oly ádázosak valának, hogy lehetetlennek láttatott hozzájuk közeledni, 's midőn az utolsó hirmondók eljöttek a' partról, néhány még fen voltak szakadatlanul folytaták tüzes és vérengző csatájukat. —

Lófogás a' pusztákon.

Már 12. számú levelünkben tevének némelly jegyzéseket a' magyar lovakról; itten fogásának módjárul értekezünk, azt függesztvén még hozzá, hogy a' keleti vér leginkább azon lovakban maradt fenn nálunk, melyek minden mesterség nélkül a' természetnek hagyatva, szabadon neveltetnek a' pusztákon. Mostanság ugyan nevekedvén a' föld' beese, nagy parlagon veszteglő síkságok fogyni kezdenek, 's velök együtt a' vadménesek is, minthogy ezeknek nevelése istállóra szorítottván, nagyobb gondal üzetik, 's a' nemesítés mind inkább kezd szivrevéteni; a' puszták hevertetése ellenben nem igéri többé azon hasznot, melyet eddig méneseknek és gulyáknak hagyattatása hajtott be.

Találtnak azonban még ekkorig számtalan vadménesek mind hazánkban, mind Erdélyben; 's valóban felséges látmány néhány száz lovat egy rakáson szemlélni legvadabb állapotjában, de egyszer'smind legvirgonezabb erejében is; mellette a' csikóst, ki szinte egész esztendőn által az Isten' szabad ege alatt él. Fejér ágyat minden ember szeret, 's ezen tekintetben a' csikós izlése' sem különbözik másokétól, de az ágyneműnek választásában más-

igen kitűnik a' csikós' izlése másokétól, 's alig ha módiba fog valaha jönni. Ugyan is midőn télben a' természet feje' hólepedővel teríti be kedves fija' számára a' pusztát, leheveredik a' csikós azon helyen, hol az álom eszébe jut, 's valamint a' városiak elmerülnek a' pehelyágyban, ugy ő a' tiszta hőtömegben; Asiának egy tiránja sem nyugszik lágyabban; de minthogy olykor olykor csipős éjszaki szelek is húzodnak által a' pusztán, a' csikóst is incommodálnák, ha a' hiven gondoskodó és dajkáló anya, a' szeretettel teljes természet, ő rája is nem ügyelne, de az bőven hintvén feje' hó pelyheit boldog fájára, egy meleg paplant terítget ki, melly alatt nyugodtan szenderegnet, sőt ha tetszik, álmodhat is. Ha aztán felébred az irgyteltes alvó, kibujik a' meleg paplan alól, lerázza bundájáról a' havat, 's egyet nyújtózza és ásitva mondja: „bizony jót aludtam!“ mit nem minden miniszter mondhat.

A' vad lovak' fogása szerfelett érdekes látmány, melly mellett a' csikós' bátorságát, ügyességét nem bámulhatni eléggé. Midőn Európa' leghatalmasabb három uralkodója hazánk' fővárosát is megtisztelvé látogatásával, méltónak találá ezen csikós ügyességet megtekinteni, melly végre Pest mellett egész készület tétetett, 's nem kevés meglepetéssel gyönyörködtek e' látmányban. A' lovak vagy hurokkal fogatnak, mint képünkön ábrázoltatik, hol az idegen' számára kifogatik a' megvásárolt szilaj ló; vagy egyes vakmerő csikós közeledik a' lócsoporthoz, hol a' kifogatandó lóhoz minél közelebb jutni igyekeznek. A' lovak egyszerre gyanítván mit akar a' ficzkó, derék lábcomplimentekkel fogadják, de mellýeket ő hihetetlen ügyességgel, ezerféle fordulattal, hajlással és elugrással kikerül; hogy ha megkap is egy két olyan complimentet, nem sokat gondol vele. Ha végre csakugyan elérte czélját a' csikós, serényénél fogva megragadja a' vadlovat, 's egy ugrással a' hátán van. Elgondolhatni mint ágaskodik a' szabadsághoz szokott állat, midőn elsőben érzi hátán az utált terhet, 's talán valami belső sejdítés meglepi, hogy már eljött azon pillanat, melly legdrágább vagyonától örökre megfoszta, 's örökre urának önkénye alá veti. De akár mint ágaskodik, kétségbeesetten szökdel, fejét szügyébe vagdalja, 's hátuljával felvág is, a' esi-

kós rendithetetlenül rajta; ha végre földhöz vágja magát a' ló, egy ugrással lenn van a' lovag, 's mellette áll a' füven, szüntelen markolván mind két kezével a' serényt; ismét felszökvén a' ló, villám gyorsasággal terem hátára a' csikós, erős czombjai közé szorítván a' vad állatot. Most neki iramlík a' tajtékozó csikó, 's ez az, mit a' lovag vára. Nyilsebességgel tűnik el a' mérhetetlen sikságon; majd csak egy kis pontot lát az ember, 's végre az is elenyésszik; a' ló pedig kifáradva az erőködésben földre veti magát 's ezzel meg van, a' mi kellett. Most a' csikós kötelet köt nyakára, beszorítja orrát, 's oda vezeti, a' hová akarja. Hogy ily alkalommal gyakran ló és csikós elvész, igen természetes.

A' Svédok' és norvégák' saajátságai.

Svédország' lakosai két egymástól egészen különböző néptörzssökre oszlanak.

a) *Svédok*, egy ága a' német celta néptörzssöknek.

b) *Finnek*, kiknek mellék-ágát teszik a' *lappok*.

Physikai tekintetben erős, tartós és kemény, a' mellett rendesen jóalkatu testel, nyulánk termettel, közepszerű nagysággal és feje' bőrrel különböznek a' tulajdonkénti svédok; hajuk töbnyire szöke. Elmebeli tehetséggel 's mivészügyességgel minden éjszaki népek felett diszlik a' svéd. Szellemi ereji közt mélyen búvárkodó lélek, éles elme, érett ítélőtehetség első helyen állanak; azért is, mint tudva van, minden tudományban és mesterségben híres embereket mutathat Svédország. A' városokban nagy miveltség találtatik ugyan általában, de az alnép közt még vastag tudatlanság uralkodik.

A' svédnek erkölcsi karaktere komolyság és vigelműség, hon- és szabadságszeretet' szerencsés vegyületével, vitézséggel háboruban, munkássággal a' házi 's polgári körben, emberséggel, nyájassággal, vidámsággal és vendégszeretéssel tűnik ki. Az asztali gyönyöröket szerfelett szereti a' svéd, 's ezen vonzalom leginkább nyilvánosul a' gazdagok', sőt a'

közép rend' életmódjában is. Még a' mezeli emberre is kiterjed ez a' vendégeskedési hajlandóság; azért asztali készületet szerez magának, mihelyt egy keves pénzt összegyűjthet e' végre.

Homályos oldalához tartozik a' svéd nemzeti karakternek a' nagyok közt mind inkább nevekedő fényűzés, mellyel az erkölcs' megveszése karöltve szokott járni; az alnépnél és középrendnél ellenben a' pálinka' nagy divata uralkodik, mellyet a' svéd különösen szeret.

Itt ott azonban igazi patriarchalis egyszerűség is található Svédországban, mint több utazók bizonyítják; például *Rühs* azt mondja Svédország' leírásában: „A' falusi emberek közt, kik messze laknak várostól, szeretetre méltó egyszerűség uralkodik az életmódban, 's tettetés nélküli jámborság, melly a' szivben lakik 's a' cselekvésben mutatkozik, nem különben szorgalom és mértékletesség által szerzett jólét.“ *Catleau* azt mondja Svédország' rajzolatiban: „A' sziklák, erdők és hegyek közt, mellyekkel az ország elborítva, szelid, békeszerető emberek laknak; tolvajság, ragadozás, gyilkosság és hasonló nagyobb vétkek igen ritkán hallatnak nálok: még a' háboruban sem vérszomjuzók. A' csendes lakjaikat meglátogató utas szolgálati készségeiktől, haszon nem lesésöktől 's vendégszeretésöktől meg nem tagadhatja tiszteletét 's háláját. Noha természetűtől komolyak, ismerik és becsülik a' társaságos élet' drága köteleit; ez egyszerű külső éles ítélőtehetséget és finom, hajlékony lelket bizonyít nálok. — Egész vidékek vagynak, hol még igazi patriarchalis erkölcsök uralkodnak. — Mily *tisztaság*, mily *ártatlanság*, mily *el nem fogultság*!“

Különös megemlítettést érdemlenek *Dalarne*' vagy *Dalecarlia*' (völgyek, vagy völgyföld) lakosai, kik *Dalkarlar*-oknak, vagy *Thalkarlar*-oknak, vagy *Dalekarlar*-oknak is neveztetnek. Ezek igen magas, erős, nyulánk és jó alkatu testel különböztetik magokat, honszeretettel lobognak, 's erkölcsi tekintetben is igen jófélék; vitézek a' vakmerőségig, a' mellett egyenes lelkűek, dolgosok, becsületesek, és hiven ragaszkodók a' régi egyszerű szokásokhoz.

A' magasb rendeknél nagyobb részint francia szokás divatozik, a' kereskedő városokbeli azdagabb osztályok pedig francia, angol és

német szokásokat egyvelgetnek össze. *Stokholm* különösen vádoltatik erkölcsromlottsággal.

A' *Finne*k (magokat Suamolajnoknak, moesárlakóknak nevezik) testi alkatjukra nézve több physikai bélyegekkel különböznek a' svédektől. Nekik még tartósabb testök van, középszerű termettel, sárgás lapossas ábrázattal, beesett arcokkal, setétsárgás hajjal, homályos szürke szemmel és ritka szakállal. Jó oldaláról tekintve a' *finn* dolgos, állhatatos, vitéz, szolgálatos, vendégszerető. Kiváltképen magasztaltatnak a' belvidékeket lakók öszinteségök és haszon nem lesésök miatt. Mi ellenben árnyékos oldalát illeti a' finn karakternek, makaességgel, bosszualással 's néha tisztátalansággal is vádoltatik, különösen pedig a' partlakók, haszonkereséssel is. A' jó asztalt úgy kedveli mint a' svéd. A' pór finn még jobb ételekkel él a' svédnél. Költészethez, hangászathoz, tánczhoz és énekléshez még nagyobb vonzódása mint a' svédnek. Szellemi erőben sem szűkülökdi, kivált az igazi Finnországban, hol a' miveltségben nagy előlépéseket tett, és már több tudósokat 's híres írókat mutathat.

A' *svéd lappok* csaknem mindenben egyenlők a' dán lappokkal; tudatlanok, babonások, félékenyek, restek, következőleg felettebb kis lelkűek és gyanakodók.

Norvégiát két különböző nép lakja

a) Tulajdonkénti *norvégák*, celta-német származékok.

b) *Lappok*, vagy ugynevezett *finnlappok*, egy ága a' finn törzsöknek.

A' norvégáknak általában erős, kemény, egészséges testök, magas, karesu termetök, hajlékony tagalkatjuk, fejr bőrök, rendes és sokatjelentő arcvonások, kék 's világosszürke, szemök és szöke hajuk van. Egy utazó azt mondja rólok, gyermekségöktől fogva elkeményítik testöket, hideghez és sanyaru munkához szoktatván; télen is meztelen lábbal futkároznak a' jegen. Gyakran látja az ember a' hegyi parasztiokat az erdőbül hazatérni, szakállaikon jegesapokkal, 's hóval tele kebellet, sőt ha erőködő munka miatt esorog rólok az izzadság, meghülés végett a' hóban fetrengenek, minden rossz következtetések nélkül. A' legmagasabb havas hegyeken, hová lovak nem mehetnek, magok végeznek azok helyett minden

foglalatosságot. Így a' partlakosok halászat miatt gyakran több heteket töltenek a' legszigorubb télben éjszakáinként a' tengeren, nedves ruháikban; csak kevés óráig nyugosznak összeszorulva kunyhóikban, 's azután ismét vidámon mennek sanyaru dolgaikra. Az asszonyi nem sem kiméltetik meg a' kemény munkától.

A' hegylakók még magasabbak a' partlakóknál; testük 's egészségük is tartósabb, és rendszeren sokáig élnek. A' partvidékeken lakók nagyobb részint már betegségeknek is alávetetvék, kivált a' súlynek, köszvénynek és forró láznak, de mind a' mellett sokáig élnek; száz esztendő s aggok épen nem ritkák Norvegiában.

Mi a' norvégának erkölcsi karakterét illeti, igen sok jeles tulajdonságokat foglal az magába: ő dolgos, nyíltszívű 's emberséges, becsület szerető, bátor, társaságos, élénk, vigelmű, nyájas, vendégszerető és mértékletes. A' dolgot örömezt dallással édesíti meg magának. Homályos oldalához ezen karakternek tartozik, a' dacz és makacsság nagy mértékben, hiúság és bizonyos kórsága a' tündöklésnek. Vendégségeknél és lakzásoknál örömezt leisszák magokat, azután veszekednek, koczódnak és verkednek, 's hajdan annyira felhevültek, hogy késekkel estek egymásnak; ez a' vadság ugyan szelidült most már, a' kés viadalok csaknem egészen megszűntek, de helyettök szenvedélyes perlekedési düh uralkodik e' népnél.

Szellemi erejét tekintve a' norvégának, nem bir ugyan finomabb miveltséggel, de sok jó hajlandóság és tehetség születik vele; különösen magasztaltatik természetes esze 's igen éles elméje. A' mellett mechanikai ügyességben nagyon kitünteti magát. A' norvégiai paraszt minden szerszámait maga készíti, sőt, úgy mondják, derék mivészek is találtak köztök.

A' lappok vagy finn-lappok szembetűnőleg különböznek testi alkatjukban a' több európai nemzetektől. Növésükre nézve igen alacsonyak, ritkán magasabbak 4 lábánál; fejük vastag, félszegesen repszett tart szemüek, bőrszinű testüek, beesett arczuak, kiálló álkapczájauk, előre szegülő, hegyes álluak, tompa orruak és fekete hajauk. Általában véve valami jó indulatot jelent ábrázatjuk; mozgásokban virgonczok és ügyesek. Természetes ész' és lelki erő'

bányával nincsenek ugyan; de kimiveltségbeii előlépésüket szerfeletti lelki lustaságuk, tehetetlenségük és energia nélküliségük akadályozza. Azonban e' butaság' ellenére is vannak némelly becses elmebeli tulajdonságaik: béketűrők, szelidek, őszinték 's megelégedők. Nagy szenvedelmek, ugymond egy geographus, nem találtnak nálok, hanem inkább egyvérűséggel tűnnek ki. Épen oly kevésse birnak tündöklő érényekkel, mint szembeötlő hibákkal; a' kényelmet és jó táplálatot szeretik; részegeskedésre közönségesen hajlandók. Tudatlanságuk' következése a' babonáság és könnyenhivőség. Musikának és táncznak semmi ingere nálok. De akármily bárdolatlanok is, elég mechanikai ügyességgel birnak, 's a' szükségökre megkivántató szerszámokat és eszközöket magok készítik. Bundát és bőrt cserzenek, czérnát és madzagot csinálnak a' nyargalóczok' inaiból, különböző nemű füvekkel és gyökerekkel festenek, lepedőket szőnek, keztyüket kötnek, kanalakat, késnyeleket, pálczagombokat 's e. faragnak nyargalócz-szarvából, csolnakokat és szánkákat csinálnak, szijakat és köteleket gyártanak, 's a' t. Főfoglalatosságuk szerint elosztatnak a' lappok tengeri vagy halász, és hegyi vágy nyargalócz lappokra; az első halászatból élnek, az utóbbiak nyargalóczokkal bajlódnak a' hegyekben. Csak a' délibb részeken űzik némellyek a' szántástvetést.

A' háboru' sanyarjai.

A' hét esztendő háborunak hatodik esztendejében letérdepelt egy paraszt, kezét égre emelé 's mondá: „Uram Isten, csak békeséget hozz ránk, a' többivel (földi nyomorokkal) majd csak igyekezünk nálad nélkül is kijönni.“ Ezen együgyű könyörgés sokkal többet foglal magába, mint első tekintetre hinné az ember. A' háboru nem nagy szó, és sokan kimondják a' nélkül, hogy el tudnák gondolni miből áll. Sőt sokan csak azért is kívánják, hogy az ujságban mulattató híreket olvashassanak. Igaz, hogy könnyű azt ujságban olvasni, mert az csak harcokról és ütközetekről beszél a' háboru' legkisebb rosszairól, akármily sok rettene-

tes történetük is azokban. „Ezt az állást vette a' tábor, egyik szárnya ez vagy amaz falura támaszkodott. Itt volt a' szertár, amott az élelem, azután megtámadt az ellenség, megveretett, 's annyin meg annyin estek el; a' legyőzött tábor oda meg oda vonult vissza, 's a' győzedelmes utána ment.“ Ennyiből áll az ujsághír. Mind olyan szavak, mellyek ezen napnak sanyaruságait eltakarják, 's azon gyászos vonásokból egyet sem fejtenek ki, mellyek e' napot oly szomorúvá tevék az emberiségnek. „Ezt az állást vette a' tábor.“ Ezzel talán csak a' díszpiacon mozgó osztályra gondol az olvasó; pedig itt azt jelenti, hogy hosszában és szélében egy mértföldnyire oda van az aratásnak minden reménye, talán ezer ember élme semmivétetett, az élet letapostott, a' fák levágattak 's az őrüteken füstölnek, a' virágzott mező sivataggá leve. — „Egyik szárnyat egy falu fedezett!“ Ismét új nyomor; a' lakosok szétfutottak, a' falu kiszákmányoltatott és felégettett; néhány száz szerencsétlen tébolyog ide 's tova táplalat és hajlék nélkül. „Ott volt a' szertár!“ Ez annyit tesz, a' tábor megett egy mértföldnyire 1000 szekér, 10,000 ló 's ugyan annyi ember taposá le másik vidék' aratását, 's az egész szomszédságból minden vagyont összehordatott. Juh, marha, szárnyas állat egy sincs többé, mert a' szertár közel áll; 10,000 embernek 's ezer lónak enni kell. Fuvarra is szükség van, tehát szekerek és lovak elszedetnek, 's a' pusztá falukban nem marad egyéb szerencsétlen lakosknál. Amott az élelem“ ugyan azon jelenet, csak egy kissé másképen árnyékolva. „Az elenség megveretik, annyin meg annyin elesnek.“ Ujlag más nyomor, a' két tábor közti mező oda van, a' faluk elégték, a' térség haltakkal és sebesültekkal fedve, 's jajszó és fájdalompanasz talán sok száz órányira emelkednek fel házakban és kunyhókban. Ezen óra itt egy fut vett el, amott egy testvért és atyát, 's ennek következtül mint a' forrás' vize zápor eső után, megszaporodik a' korházbeli sanyar. „A' legyőzött tábor visszavonul, a' győzedelmes utána megy!“ Három mértföldnyire körösleg ismét vége mindennek. Ezer ló hull el, 's ugyan annyi zsaroltatik ki a' szomszéd falukból; minden közelben lévő helység elveszti vagyonát.

A' haltakkal borított mező ragadós nyavalyákat terjeszt, 's a' halál újra aratását tartja. Mellyik nyomoruság e' földön hasonlít a' háborúéhoz. — Igaz ugyan, hogy az utóbbi háborúk sokkal szelidebbekké lettek mint a' régiek, de a' leirt sanyart mindenik magával hozza, ha a' vezér nem mondja is, mint Tilly Magdeburgban, vérengző katonáihoz: — „gyilkoljatok, perzseljétek még egy óráig.“

Házi atya' kötelességei, kivált sanyaru időben.

A' házi atya' szünetleni áldozat gyermekei' javára; azokért minden igyekezzete, gondja 's fáradsága. Jutalma azoknak szeretetök, és gyámolításuk, ha ő megöregszik.

A' házi atyának meg kell ismerkednie korával, a' vele egy koruakkal és a' körülte kifejtődő történetekkel; okosságát is használnia nője' 's gyermekei' boldogságára, hogy az által mind nékiek, mind magának jól legyen dolga.

Épen oly szükséges neki mint az okosság, a' mértékletesség is. Semmi édeletet nem kell tulságig üznie 's abban is például kell szolgálania gyermekeinek; ritkán keressen családá' körén kül multságokat, 's minden oly özszekeztetést kerüljön, melly gyűlölséget és szűkölködést következtethetne övéinél. Küzdje le a' nagyravagyás' buzgalmaikat, 's ne nyomakodják a' politikai szerepjátszás' veszélyes hírére.

Annál inkább ékíti őt mindenki irántos jóakarát, 's minden törekvés, a' politika' sikamlós pályáján kívül használni az emberiségnek, ha azáltal a' hozzá közelebb álló családá iránti kötelességeit nem sérelmíti. Mindenkor azon társaság' rendelkezésihez idomuljon, mellybe őt a' gondviselés' vezérlete helyhezé.

Gazdagság soha sem juttat boldog, hanem kényelmes életet. Ki az elsőt birja, használja bölcsen. Az, ki dolgozóságával gazdagságot kerese, mindig hasznos ember felebarátinak, és gyarapítja ezáltal a' státus' jólétét és rendét, mellyben él. A' legdúzsabnak is munkálódtatnia kell magát és másokat dolgozóságával. Dolog és munkásság által számúzi a' szegény a' szükségét háznépétől, a' gazdag pedig a' tu-

datlanságot 's az erkölcsnek oly veszedelmes unalmat.

Szorgalmas ember' családja hasonló egy köpü munkás rajhoz, hol minden családhoz tartozó magának dolgozik, 's a' mások' jólétét és megelégvését biztosítja.

Nyavalyák és balságok úgy érhetik a' becsületes, mint kötelességfelejtő házi atyát, de egyiknek sem kell megzavarodnia szerencsétlenségben, hanem békesen tűrnie a' változtathatlant; bátorságát megtartania, 's reménylenie, hogy jobbra fordulhat, de soha el nem csünnie, vagy férjfiatlan kétségbeesnie. Így nyeretik vissza az elvesztett egészség, 's a' talán megszükkült táplálék ismét szaporodhatik.

De a' bölcsnek soha sem szabad a' nemes türelmet gyengességbe fajulni hagynia, sem olyast megszenvednie, mi a' család' boldogságát egészen kockáztathatja, kiváltképen pedig azoknak semmi rendetlenségét és bűnhődését, kiknek műveltetésük néki tiszte. Soha se rohanjon vakmerőn veszedelmekbe, hanem védje övét, ha azok sérelemben forognak, a' talán személyes károsulásokra tekintés nélkül.

Élettársát bölcsen választotta, 's soha sem olyat vett legyen ő, ki egy jó házi anyának és hű feleségnek rényeivel nem ígérkezett. —

Sanjac-Sherif, vagy Mahumed' zászlója, 's a' kaaba.

Ezen zászló különös tisztelet' tárgya az izlámságnál; eredetileg Mahumed' legkedvesebb nejének szobaajtáján függő kárpit vala. Az ország palladiumaként őriztetik, 's egy hitetlen sem tekinthet rá büntetlenül. Csak szorgos esetekben, kivált háborukor, hagyja el Konstantinápolyt, nagy szertartással vitetvén a' szultán előtt; visszatérését örömkurjongással fogadja a' fővárost elhagyó 's elébe kimenő népesség.

A' kaaba vagy mekkai fekete kő, hasonlóan igen tiszteletes a' törököknél. Kápolnában tartatik, 's azt hiszik róla, itélet' napján beszélés tehetséggel fog megáldatni, hogy azon jámbor muzulmánokat előszámolhassa, kik valósággal

Mekkába zarándokoskodtak 's buzgalmukat a' proféta' sirjánál kiömlédezték.

Az öt világrész' terméke egy punes szilkében.

1801-dik esztendőben az angol generál Sir *Ralph Abercombe* alatt egy angol hadsereg *Abukir*-nál szállott ki a' francziáknak Egiptomból kiszorítása végett, *Suez*-nél pedig ugyanakkor egy sereg keletindiai katonaság ugyanazon célra. Midőn mindkét sereg egyesült 's győzedelme a' francziákat hon-evezésre kényszeríté, néhány tiszt punesot idogált egy piramis' csuuccsán a' *Ganges*, *Themse* 's *Nilus* vizét, *australiai* kókusdiót 's *nyugotindiai* nádmézet egyelítvén össze, mint öt világrész' terményeit.

Tapasztalási elvek.

Az élet' legbecsesb java szeplőtlen lelkiismeret, melly az élet' bajaiban bátorít, a' halálban lágy párna.

Jók és nemesen gondolkodók az életnek minden helyzetében lehetünk; de szeretetreméltók csak külviszonyok' kedvezése 's nyájassága által.

A' könnyű érzelmű sziv többet tesz az ember' boldogságára, mint minden okoskodó szabálya a' philosophiának. Ugy úszik az olyan sziv keresztül a' szerencsétlenségen, mint a' könnyű fa a' vizen. De a' komor sziv mindig lesüllyed, mint az ón, 's igen gyakran elszakasztja az okosság' finom fonalát, mellynek azt a' háborgó tenger' felületén kellene tartania.

A' szerencse elleplezi az ember' jelességeit, a' szerencsétlenség pedig felfedi azokat, mint a' setét éj láthatókká teszi a' csillagok' ragyogását.

Az elégedetlenség származik azon hiányból, hogy ugyanazon időben a' szivet hozzá méltó szerelemmel, a' lelket valami nemes munkával foglalatoskodtatni nincsen tehetségünkben. Ezen szavakkal helyesen jeleltetnek ki némelly feltételek, mellyek nélkül nem könnyű megelégedve élni; azon feltételek neveztetnek

a' polgári társaságban *házasságnak* és *hivatálnak*.

Az emberi szív távolról tekintve bizodalmat gerjeszt, közelebről visszatartózkodást, egészen közelről elővigyázatot.

Isten, erény, öröklét, ezek az életnek tegfontosabb tárgyai. Egy jobb élet' hívése vidámon tart fel bennünket e' világ zavarában, és nyájas fényt hint le a' sorsnak homályos ösvényeire.

Lichtenberg professor' jó tanácsa.

Alaposan feltehetni, hogy a' szabadban mennykőütötteknek két harmada menedéket fa alatt kereső volt. A' megboldogult *göttingai* professor *Lichtenberg* tehát azt tanácslá, a' szabadon álló fákra egy kis táblát ezen felírással kellene függeszteni: *Itt az embert megüti a' mennykő*. Jobb az esőn lenni és megázni, mint száraz testel megütetés' veszélyében fogogni.

N a p l ó.

Janius' 21-kén 1813. *Wellington'* elhatározó diadalma *Vittoria*-nál *József* király és *Jourdan* ellen. A' király 10,000 emberrel megmenekedvén, 27-kén Bajon neba ér. — 1815. Napoleon a' *Belle-alliance*-i vagy *Watterloi* ütközet után egész esenddel Párisba megy.

- 22-kén 1476. A' helveták *Murten*-nál megözik burgundiai merész *Károlyt*, kinek fényes készületű táborát csak irtóztató buzogányaikkal és bárdjaikkal szórták szét ezen véres és kegyetlen csatában. — 1791. XVI *Lajos*, családjával együtt külföldre akarván szökni, s' *Varenes* véghelységben *Drouet* odavaló postamester által megismertetvén, számos őrizet alatt Párisba visszahozatik, hol tömérdek népsokaság néma hal-

gatással fogadja. — 1727. *Machiavelli*, a' híres politicus és történetíró meghal.

Junius' 23-kán 1633. *Galilei* kénytelenítetik

Copernicus' (lásd május' 24-kén 1543.) systemáját a' föld' mozgásáról a' római inquisitio előtt esküvéssel visszavonni: „*Corde sincero et fide non ficta, abjuro, maledico et detestor supradictos errores et haereses.*“

- 24-kén 1741. *Maria Theresia* Hannoverában frigyét köt Angliával a' *pragmatica sanctio'* fentartása végett. — 1808. IV *Károly* spanyol király francia rendőrök' kísérete alatt *Compiègne*-be ér.

- 25-kén 1802. Bajorországban a' klastromok eltöröltetnek egy különösen rendelt biztosság által, mellynek a' kormány meghagyja, hogy e' tárgyban szerénységgel, kíméletességgel 's emberséggel munkálódjék. — 1807. I *Sándor* és *Napoleon* császárok a' *Niemen*-en egy tutajon (talpon) összejönnek. Következése ezen összejövetelnek Francia 's Poroszország közti fegyverszünet. — 1820. *Paulson* Jákob *Gottfried*, nyereggyártólegény, Dánia' koronakövetelőjének adván ki magát, lefogattatik és Guineába küldetik.

- 26-kán 1807. második összejövele az orosz és francia császárnak, mellyben III *Fridrik Vilmos* porosz király is részt vesz. — 1541. A' rettentelen 's kegyetlen *Pixzaro* Amerikában, 1817. pedig *Cserny György* *Semen-driában* meggyilkoltatnak.

- 27-kén 1684. V *Károly* lotharingiai herceg *Visegrád*-nál a' törököket megveri 's az erősséget elfoglalja. — 1682. születik XII *Károly* svéd király, korának legnagyobb hőse 's minden korbéli legvakmerőbb halandók' egyike.

POZSONYBAN,

ifj. Schmid Antal' betűjével és költségén.